

O'ZBEK OLIMLARINING TARBIIYA BORASIDA QOLDIRGAN MEROSI

Narzullayev Sherxon Nuratali o'g'li
Hasanova Ruxshona Otabekovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek olimlarining tarbiya sohasida qoldirgan boy merosi, ularning ilmiy qarashlari, pedagogik g'oyalari va bugungi ta'lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Asosan, jadid ma'rifatchilari, mumtoz mutafakkirlar hamda zamonaviy olimlarning asarlari orqali yosh avlodni ma'naviy, axloqiy va intellektual rivojlantirish masalalari yoritib beriladi. Tadqiqotda tarbiya haqidagi tarixiy manbalar, ilmiy-nazariy ishlanmalar va ularning bugungi kundagi dolzarbligi o'rganilgan.

Kalit so'zlar: O'zbek olimlari, tarbiya merosi, ma'naviyat, jadidchilik, pedagogik g'oyalar, yoshlar tarbiyasi, ma'rifat, zamonaviy ta'lim.

Har bir xalqning ma'naviy-ma'rifiy taraqqiyotida buyuk mutafakkirlar, olimlar va pedagoglarning tarbiya haqidagi ilmiy qarashlari muhim o'rin tutadi. O'zbek xalqi ham qadimdan tarbiya masalasiga alohida e'tibor berib kelgan bo'lib, bu borada qoldirilgan boy ilmiy meros bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniy, Mahmudxo'ja Behbudiy kabi ulug' siymolar yoshlarni komil inson sifatida tarbiyalash, ularni ma'naviy jihatdan yuksaltirish, ilm-fanga qiziqishga undash borasida chuqur ilmiy g'oyalarni ilgari surgan. Ularning asarlarida shaxs kamoloti, axloq-odob, vatanparvarlik, ma'rifatparvarlik kabi qadriyatlar asosiy o'rinda turadi. Bugungi globallashuv davrida ushbu merosni chuqur o'rganish va ta'lim-tarbiya jarayonida qo'llash yosh avlodni barkamol shaxs sifatida voyaga yetkazishning muhim omili hisoblanadi.

O'zbek olimlarining tarbiya borasidagi merosi juda qadimiy, mazmunan boy va bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab kelmoqda. Bu meros xalqimizning asrlar davomida shakllangan pedagogik an'analari, ma'naviy qadriyatlari hamda ilmiy qarashlarining uyg'unlashgan ifodasidir. Tarbiya sohasida qoldirilgan asarlar, ilmiy risolalar va ta'limiy g'oyalar nafaqat o'z davrining ehtiyojlariga javob bergan, balki

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 02. Issue 08. Avgust 2025

bugungi globallashuv jarayonida ham yosh avlodni komil inson qilib tarbiyalashda muhim manba sifatida xizmat qilmoqda.

Qadimiy davr mutafakkirlari orasida Ahmad Yassaviyning hikmatlari alohida o‘rin egallaydi. U insonni ma’naviy poklanishga, axloqiy kamolotga undash orqali komil shaxs tarbiyasining asosiy yo‘nalishlarini ko‘rsatib bergan. Yassaviy ta’limotida nafsni tiyish, sabr-toqat, halollik, mehr-oqibat kabi insoniy fazilatlarni rivojlantirish tarbiya jarayonining poydevori sifatida talqin etiladi. Bu g‘oyalar bugungi kunda ham yoshlar ongini yuksaltirishda, ularni ma’naviy jihatdan mustahkamlashda katta ahamiyat kasb etadi.

Alisher Navoiy esa o‘zining beqiyos adabiy va ilmiy merosi bilan nafaqat o‘zbek adabiyoti, balki tarbiya ilmining rivojiga ham katta hissa qo‘shgan. Uning asarlarida insonparvarlik, odob-axloq, ilm-ma’rifatga intilish, adolatparvarlik g‘oyalari chuqur yoritilgan. Navoiy shaxs tarbiyasida ilm va hunarning ahamiyatini birinchi o‘ringa qo‘yib, “ilm bilan jamiyatning obodligi ta’minlanadi” degan fikrni ilgari suradi. Bugungi kunda uning bu qarashlari yoshlarni ilmiy izlanishga, ma’naviy boylikka chorlashda o‘zining dolzarbligini yo‘qotmagan.

XX asr boshlarida faoliyat yuritgan jadid ma’rifatchilari – Abdulla Avloniy, Mahmudxo‘ja Behbudiy, Munavvar qori Abdurashidxonov kabi ziyolilar esa o‘zbek xalqining yangi davrdagi tarbiyaviy ehtiyojlarini hisobga olgan holda ilg‘or g‘oyalarni taklif etdilar. Ular ta’lim-tarbiya orqali millatni uyg‘otish, yoshlarni zamonaviy bilimlarga o‘rgatish, dunyoqarashini kengaytirish zarurligini ta’kidladilar. Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asari o‘zbek pedagogikasida haqiqiy qo‘llanma sifatida e’tirof etilib, bugungi kunda ham axloqiy tarbiya masalalarida dolzarb manba bo‘lib xizmat qilmoqda. Avloniy o‘z asarida inson tarbiyasini jamiyat taraqqiyoti bilan uzviy bog‘liq holda ko‘rib, “tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat masalasidir” deya ta’kidlaydi.

Shuningdek, Mahmudxo‘ja Behbudiy ham o‘z maqola va dramalari orqali xalqni ilm-fanga, yangi maktablarni ochishga, dunyo ilmiy yutuqlaridan foydalanishga da’vat etgan. U tarbiyani millat kelajagining asosi sifatida ko‘rgan va yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash g‘oyasini ilgari surgan. Jadidlarning bu kabi

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 02. Issue 08. August 2025

ilg‘or qarashlari hozirgi kunda ham zamonaviy ta‘lim tizimida keng qo‘llanilib kelinmoqda.

Bugungi mustaqillik davrida ham o‘zbek olimlari tarbiya sohasida izchil tadqiqotlar olib borib, yangi g‘oyalar bilan merosni boyitib kelmoqda. Pedagogika, psixologiya, sotsiologiya sohalarida olib borilgan ilmiy izlanishlar tarbiya jarayonida innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish, ta‘lim sifatini oshirish, yoshlarning ma‘naviy dunyosini boyitish kabi dolzarb masalalarni hal qilishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, zamonaviy sharoitda globallashuv ta‘sirida yuzaga kelayotgan madaniy va ma‘naviy o‘zgarishlarga qarshi turishda milliy merosning ahamiyati yanada ortib bormoqda.

O‘zbek olimlarining tarbiya haqidagi qarashlari bir necha asosiy yo‘nalishlarga tayanadi: birinchidan, shaxsning ma‘naviy-axloqiy kamolotini ta‘minlash; ikkinchidan, ilm-fan va kasb-hunar o‘rganish orqali jamiyat taraqqiyotiga hissa qo‘shishga undash; uchinchidan, vatanparvarlik, insonparvarlik, mehr-oqibat kabi qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirish. Bu g‘oyalar har bir davr uchun muhim bo‘lib, hozirgi kunda ham yoshlarni barkamol inson sifatida tarbiyalashda asosiy tayanch vazifasini o‘taydi.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek olimlarining tarbiya borasida qoldirgan merosi – bu nafaqat tarixiy qadriyat, balki bugungi va kelajak avlod uchun ma‘naviy yo‘l-yo‘riqdir. Ularning asarlari, fikr-mulohazalari va ilmiy qarashlari yoshlarni komil inson qilib voyaga yetkazishda, mustaqil fikrlashga, milliy o‘zlikni anglashga undashda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Shu bois, bu boy merosni chuqur o‘rganish, ta‘lim-tarbiya tizimida keng tatbiq etish va zamonaviy pedagogik uslublar bilan uyg‘unlashtirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

O‘zbek olimlarining tarbiya borasida qoldirgan boy merosi – bu xalqimizning asrlar davomida shakllangan ma‘naviy qadriyatlari, pedagogik an‘analari va ilmiy tajribasining mujassam ifodasidir. Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniy, Mahmudxo‘ja Behbudiy kabi buyuk mutafakkirlar tarbiya masalalarini inson kamoloti, jamiyat taraqqiyoti va milliy uyg‘onish bilan bog‘liq holda talqin qilgan. Ularning asarlarida ilma‘rifatga intilish, axloqiy poklik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, insonparvarlik kabi qadriyatlar asosiy o‘rinni egallaydi. Bugungi globallashuv sharoitida yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalash, ularning tafakkurini kengaytirish va ma‘naviy barkamollikka erishish

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 02. Issue 08. Avgust 2025

uchun ushbu merosni chuqur o‘rganish va ta‘lim-tarbiya tizimiga tatbiq etish nihoyatda muhimdir. Bu meros nafaqat tarixiy boylik, balki kelajak avlodni ma‘naviy jihatdan yetuk, ilmiy jihatdan zamonaviy shaxs sifatida tarbiyalashning ishonchli poydevoridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ahmad Yassaviy. *Hikmatlar*. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti, 1991.
2. Alisher Navoiy. *Mahub ul-qulub*. – Toshkent: Fan, 2010.
3. Abdulla Avloniy. *Turkiy guliston yoxud axloq*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2018.
4. Mahmudxo‘ja Behbudiy. *Tanlangan asarlar*. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2014.
5. Karimov I. *Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
6. Xudoyberdiyev A. *O‘zbek pedagogik merosi*. – Toshkent: Fan, 2020.
7. To‘raqulov B. *Jadid ma‘rifatchilari va ularning pedagogik qarashlari*. – Samarqand, 2019.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma‘naviy-ma‘rifiy ishlarni yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. – Toshkent, 2021.

Research Science and
Innovation House